

יונה ("יונס") אקשטיין

1902 (ברטיסלבה, סלובקיה) - 1971 (מלבורן, אוסטרליה)
הובא למנוחת עולמים בירושלים

1. רקע משפחתי ותיאור כללי

יונה (יונס) אקשטיין נולד בשנת 1902 בברטיסלבה (פרסבורג בפי דוברי גרמנית), בירת סלובקיה, למשפחה יהודית דתית. השביעי מבין תשעה אחים, רק שניים מהם – יונה וסריקה, שרדו מהשואה. משפחות אביו בנימין זאב ואמו מרים (לבית רוזנפלד) חיו בסלובקיה במשך דורות. רוב הגברים במשפחת אקשטיין החזיקו חנויות זעירות למחייתם ויונה התפרנס עד לאירועי השואה מחנות מכולת שהחזיק בברטיסלבה. הוא היה חבר פעיל ומוכר בקהילה היהודית. יונה היה איש רחב-ממדים, מה שאפשר לו להיות מתאבק מצליח במועדון הספורט היהודי "הכוח". בזכות ההתאבקות קנה יונה חברים ומכרים גם בציבור הכללי ובקרב הפקידות והמשטרה. בשנת 1937 הגיע יונה לווינה ונשא יונה לאישה את מיכל (ואלי) הירש, ילידת מטרסדוף שבאוסטריה. על פי כל התיאורים, יונה אקשטיין היה אדם מלא חן, בעל חוש הומור, רגיש לסבלם של

אחרים ואמיץ. כל התכונות הללו סייעו לו בהצלת יהודים – גם כשהתמודד מול הנאצים ועוזריהם הסלובקים. פעילותו הענפה נגעה באלפי אנשים והתפרסה על פני תקופה ארוכה בפעולות רבות ומגוונות – החל בחלוקת מזון ליהודים עצורים באישור השלטונות – אישור שניצל גם כדי להעביר בחשאי מידע חיוני להצלתם – דרך אירוח יתומים עזובים מפולין והעלתם לארץ ואירוח יהודים שברחו לסלובקיה מאושוויץ, וכלה בסיוע ליהודים לנוס על נפשם להונגריה והסתרת יהודים בבונקרים לאורך זמן. היטיב לתאר זאת אלכסנדר הולנדר, מזכיר הקהילה היהודית בברטיסלבה באותם ימים: "הוא עזר ליהודים בשעה שהתחילו הצרות, בכל מיני דרכים. הוא אסף כסף, אסף אוכל כדי להביא ליהודים שלא היה להם, הוא עזר להסתיר יהודים שלא ייקחו אותם וכל אדם שהיה זקוק לעצה, לעזרה – הכתובת הייתה יונס. הכירו אותו לא רק בכל העיר אלא בכל המדינה. היו באים אליו ממקומות אחרים. השמועה על יונס הגיע לכל מיני מקומות. הוא עשה את זה באהבה וברצון כזה שהשפיע מאוד על האנשים. אני לא חושב שאף אחד ישכח שהוא עזר לו." (נספח א, קטע 3). הוא עמד בעינויי הגסטאפו ובלחץ המוסדות היהודיים ולא הסגיר יהודים שהסתיר. פעולות ההצלה של יונה אקשטיין שינו צורה ככל שהאיומים שארבו ליהודים בסלובקיה ומחוצה לה הלכו והשתנו, והן הצטלבו עם פעולות הצלה של אחרים.

רבות מהפעולות שעשה יונה אקשטיין נעשו במסגרת הפעילות המאורגנת של הקהילה היהודית ו"קבוצת העבודה" בראשות הרב מיכאל דב ויסמנדל וג'יזי פליישמן. ואכן, על פי ספרו של מקס שטרן (My Stamp on Life – 2003), יונה אקשטיין היה "אישיות מקומית ידועה... היה בין הדמויות האמונות (על ויסמנדל ופליישמן) אשר העבירו מטבע זר שהיה

ברטיסלבה 1942 – יונה ומיכל אקשטיין

נצרך לשיחוד הרשויות. "אך את עיקר הפעולות – כגון כריית בונקר תחת מרתף ביתו – הוא עשה בעצמו ומיזמתו. סיפור הצלתם של יהודים רבים על ידי יונה אקשטיין – תוך כדי סיכון חייו וחיי משפחתו – היה ידוע לאורך השנים בקרב יוצאי ברטיסלבה ובני משפחתו בלבד. כדרכם של מצילים יהודים רבים, גם יונה אקשטיין המעיט לאחר השואה לדבר על פעולותיו למען הצלת יהודים, ופרטים רבים נותרו עלומים עד היום. זהו סיפור על הקרבה, על אומץ לב, על אהבת האדם ועל תחושת ערכות עמוקה לכל יהודי הנמצא בצרה.

כמו מצילים רבים אחרים גם מסכת חייו לא זכתה לתשומת לב החוקרים, ורק בשנים האחרונות החלו בתו, טובה טייטלבוים ונכדו בני טייטלבוים, לאסוף חומרים ולגבות עדויות מאחרוני העדים שנותרו כדי שסיפורו של יונה יסופר ויתועד.

השלמה חלקית של סיפורו מספקים הסיקור התקשורתי של ביקורו היחיד של יונה אקשטיין בישראל בשלהי שנת 1965 ותחילת 1966 ומכתבי הניצולים שנשלחו בעקבות הביקור, וכן עדויות חיות וקטעים מספרי זיכרונות. סיפורו מוזכר כעת באתר מרשתת האינטרנט של מוזיאון השואה בווינגטון ושל "יד ושם".

מקורות מידע נוספים הם טיוטת אוטוביוגרפיה שהחל לכתוב סמוך לפטירתו והספר "ואמונתך בלילות" שכתב חנוך רובינשטיין ויצא לאור באחרונה. הספר מגולל את סיפור הצלתו של סבו של רובינשטיין, משה שיינפלד, שהיה אחד מאלפיים ילדים פולנים שניצלו ועלו לארץ בעזרת יונה אקשטיין (ראה פרק 3. ב. להלן).

ממכלול המידע הקיים בידינו היום עולה, כי יונה אקשטיין סיכן את חייו ואת חיי משפחתו שוב ושוב במטרה להציל יהודים אחרים. הוא עשה זאת מתוך אמונה שכך צריך לנהוג כל יהודי, והוא האמין כי הוא ומשפחתו הגרעינית ניצלו בשואה כשכר למעשיו הטובים. מאות אנשים חבים לו את חייהם.

2. חיפוש מגורשי בורגנלנד

חנוות של סמואל אקשטיין לאחר מעשה הפוגרום

מאיסוף החומר והעדויות עולה, שפעילות ההצלה של יונה אקשטיין החלה עוד במרס 1938 – כמה שנים לפני שהשואה בממדיה המפלצתיים הגיעה לסלובקיה. ב-10 במרס 1938 עלה הנאצי, הד"ר טוביאס פורטשי (Dr. Tobias Portschy), לשלטון ממשלת מחוז בורגנלנד (Burgenland) באוסטריה. למחרת, יממה בלבד לפני האיחוד של גרמניה ואוסטריה ב"אנשלוס" ויותר מחצי שנה לפני תחילת הפגיעה הפיזית ביהודי גרמניה בליל הבדולח, הורה פורטשי על גירוש היהודים מהמחוז ועל החרמת כל רכושם, וזאת לאחר שחיו באזור במשך מאות בשנים. חלק מהיהודים נשלחו לווינה, אחרים נשלחו להונגריה והנותרים נשלחו במורד נהר הדנובה על גבי רפסודה לכיוון סלובקיה – ובכך היה בורגנלנד למחוז הראשון בכל הרייך שממנו גורשו יהודים. הונגריה וסלובקיה לא הסכימו לקבל את היהודים

הפליטים, ואלה נשלחו במורד הדנובה ונתקעו באי קטן באמצע הנהר סמוך לעיר ברטיסלבה. עם היהודים האלה נמנו חמיו וחמותו המבוגרים של יונה אקשטיין, הורי אשתו מיכל – ישראל ולאה הירש. כששמע על גורלם הוא מיהר להגיע לאי כדי לחלצם ושיכן אותם בביתו. הוא גם סידר מקומות אירוח למגורשים נוספים שנותרו בלי קורת גג בקרב יהודי ברטיסלבה וכך סייע בהישרדותם. יונה ומיכל אף ויתרו לטובת הוריה על סרטיפיקטים (רישיונות עלייה לארץ ישראל) שהיו בידיהם ואפשרו את עלייתם לארץ. הורי אשתו עלו לארץ ישראל המנדטורית וחיו בכל שנות המלחמה בביטחון היחסי של ארץ ישראל באותם ימים, בעוד יונה ומיכל נאלצו להתמודד עם תלאות המלחמה והשואה.

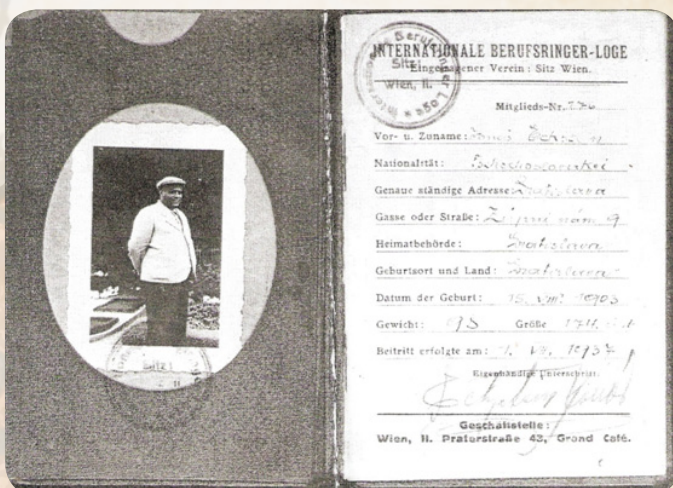
3. פעילות במהלך שנות השואה

הברחת מידע ממחנות מעצר – על פי הוראת ממשלת סלובקיה, בת בריתה של גרמניה הנאצית, החל בנובמבר 1941 נדרשו כל יהודי ברטיסלבה להתייצב בתחנות המשטרה להזדהות ולמלא שאלון ארוך. הממשלה הקימה שני מחנות עבודה – גורינג לגר (Goring Lager) ופטרוניקה (Petronka), ששימש בעבר מפעל תחמושת – שם רוכזו היהודים לאחר שנושלו מבתיהם, מעסקיהם ומנכסיהם. לימים, החל ב-25 במרס 1942 נשלחו היהודים ממחנות אלו אל השמדתם במחנה ההשמדה אושוויץ. יונה אקשטיין ואחיו הצעיר סמו (Samu) התנדבו לעבוד בשירות הקהילה היהודית. תחילה הם עזרו ליהודים לעזוב את בתיהם

יונה מוביל מרק לאסירי מחנה פטרוניקה

על פי הוראת הממשל: לארוז את חפציהם ולעבור למחנות העבודה. הם גם עבדו בבניית בתים בתחום המחנות בעבור העקורים. בהמשך מונו להביא אוכל כשר לעצורי המחנות ולבית המעצר – מינוי שזיכה אותם למעמד של יהודים בעלי חשיבות לכלכלת המדינה. מעמד זה אפשר להם לשהות בביתם מחוץ למחנה ולחוות מידה מסוימת של חופשיות. האוכל הוכן במטבח ציבורי של הקהילה היהודית במימון חלקי של ארגון הג'וינט. אף שנאסר עליהם לדבר עם שוכני המחנות או עם לא יהודים והם הוזהרו שאם יעשו כן יוצאו להורג, התעלמו יונה וסמו מהאיום הרצחני והבריחו מכתבים מהעצורים אל בני משפחותיהם שטרם נאסרו כדי שידעו על גורלם. במקרים רבים מידע זה אפשר למשפחות להביא לשחרור יקיריהם באמצעות תשלומי שוחד. אלא שסמו נתפס תוך כדי הברחת מכתב כזה, נעצר במחנה פטרוניקה, ואשתו וילדיו נעצרו מיד בביתם. כל מאמצי הקהילה היהודית להביא לשחרורם עלו בתוהו עקב הוראה מפורשת של ראש המיליציה הפאשיסטית בסלובקיה (הלניקובה גארדה (Hlinkova Garda), אימריך וסינה (Imrich Vasina)), שאין לחון אותם – והם נשלחו לאושוויץ ונרצחו שם. במסע לאושוויץ הועמד סמו בראש קבוצת ילדים מבית היתומים היהודי בברטיסלבה שהובלו להשמדה.

תעודת המתאבק של יונה

יונה עצמו נתפס פעם על ידי וסינה מדבר עם נהג אמבולנס. כאשר זה נשאל למה הוא מדבר עם יהודי למרות האיסור, נהג האמבולנס אמר שיונה הוא חברו. וסינה שאל את יונה מה הוא עשה לפני המלחמה, וזה ענה שהיה מתאבק. וסינה פקד עליו להתייצב למחרת בבוקר בלשכתו לתחרות היאבקות וכשעשה כן, הוא הודיע ליונה: "אינך יהודי פחדן. אתה יכול להמשיך להביא אוכל".

בזכות פעילותו הספורטיבית לפני המלחמה, יונה גם נהנה מקשרים עם ראשי המשטרה וההנהגה האזרחית בעיר, שמסרו לו מידע על פעילות אנטי-יהודית צפויה. יונה מסר מידע זה ליהודים אחרים כדי שיתכוננו מבעוד מועד ויוכלו להתגונן. הוא ארגן קווי תקשורת ויצר קשר עם העולם שמחוץ למחנות ובתי המעצר גם בעבור היהודים שהיו בהסתר. על פי עדותם, המידע שהביא אתו יונה עודד אותם מאוד ואפשר להם להחזיק מעמד בתנאים הקשים. יונה נשאר בדירתו עד 1943 וזכה להסתובב בחופשיות.

א. חילוץ עצורים מתוך בית המעצר – קשריו של יונה במשטרה אפשרו לו לחלץ יהודים מתוך בית המעצר. כפי שהעיד אלכסנדר הולנדר: "...יום אחד אני בא הביתה ומספרים לי שלקחו את אימא שלי והביאו אותה למחנה שהקימו מול בריטסלבה בצד השני. היה צריך לעבור את הגשר לצד שני, אז הקימו מחנה. שם אמרו להם שיעבירו אותם לאושוויץ. ואני אמרתי: מה עושים? דבר ראשון קראתי ליונס כי עבדנו יחד בכל מיני דברים. אז הוא בא בעגלה והסוס, ויצאנו למחנה הזה, שם חיכינו ותפסנו איזה רגע שלא היה פיקוח, נכנסנו, תפסתי את אימא שלי על העגלה – הביתה. זה לא ייאמן, כך הצלחתי להביא את אימא שלי לארץ ישראל." (נספח א, קטע 3).

ב. טיפול ביתומים מפולין והברחתם להונגריה – בשנים 1942-1943 טיפל יונה, בסיוע יהודים נוספים, באלפי ילדים יהודים יתומים פליטי הכיבוש הגרמני שהוברחו מפולין דרך סלובקיה להונגריה בדרכם לארץ ישראל. יונה נתן לרבים מהם מחסה בביתו, האכיל אותם והחזיר אותם לקו הבריאות לאחר תלאות המלחמה, הכיבוש, המאסר ורצח הוריהם. יונה אף עזר לילדים בלימודים וסייע להם בקיום המצוות. כאשר נראה היה שהדרך בטוחה, הוא העביר את הילדים למברחי גבול ואלה סייעו להם לעבור את הגבול ההונגרי, עוד טרם החלה השמדת היהודים שם.

יונה, שידע שלא יהיה מי שיתעניין בגורלם של הילדים היתומים, המשיך להסתכן והתכתב עִמָם אחרי שהגיעו להונגריה. פעילות הברחת הילדים מפולין התחילה מִיָּזְמָתוֹ של בן-ציון קאלב (שגילה נתיב הברחה כאשר מילט את חברתו מפולין), והיא הופעלה כחלק מרשת הברחה שניהל הרב מיכאל דב ויסמנדל ("קבוצת העבודה", ראה נספח ב). אחד הילדים הראשונים שהוברחו, משה שיינפלד, כתב בספרו "ואמונתך בלילות" (בני ברק, תשע"ג) על הזוג יונה ומיכל אקשטיין: "אנשים אצילים ויקרי רוח, בעלי לב חם ורגיש. הם מסרו את עצמם למען הפליטים וילדיהם, או יתומים שבאו לבדם, ככל יכולתם. התעסקו בהכנת המזון ובחלוקתו לכל הפליטים, כשהוא נוסע בעגלתו ומעמיס בעצמו את האוכל."

ברטיסלבה 1942 – יונה אקשטיין עם ארבעה ילדים ששהו אצלו במסתור

ג. הסתרת יהודים וכלכלתם בהסתר – באותה עת עסק יונה גם בהסתרת יהודים. במהלך 1941-1942 הוא סייע בהסתרת קבוצה של כחמישים יהודים חסרי אישורי שהייה בחדר תפילה (שכונה "ש"ס חבר'ה") שעמד מאחורי בית הכנסת המרכזי של ברטיסלבה, וסיפק להם אוכל ואת כל צורכיהם. כמחצית מהמוסתרים נמצאו במקום באופן קבוע לפי רשימה של מרדכי אהרן רוזנפלד (ראה

נספח א עמ' 10), ואילו המחצית השנייה השתמשה במקום כמסתור לפרקי זמן שונים כאשר לא היו בידיהם אישורי שהייה. כפי שעולה ממכתבו של איגנץ וייסמן, חלוקת המזון על ידי יונה לבונקר זה ולאחרים הייתה כרוכה בסכנת נפשות ממש, והוא נאלץ לעמוד גם מול דרישה של המרכז היהודים' למסור את הבונקר: "אני זוכר עוד משנת 1942 את המקרה של המחבוא ברחוב שלוש, שבו מצאו מקלט ארבעים וחמישים אנשים – ילדים, גברים ונשים – כאשר מדי יום ביומו סיפקת להם מזון, תוך סיכון חייך-שלך. זו הייתה התקופה הקריטית ביותר, כי הגסטאפו חשד אז שקיים בסביבה בונקר וה-U.Z. (המרכז היהודים) איים עליך ודרש שתמסור את הבונקר בתוך 24 שעות, והוא גם אסר עליך לספק מצרכי מזון למחבוא. אתה היית היחיד אשר אמרת שהוא מעדיף להגיע לאושוויץ מאשר למסור חמישים אנשים לגסטאפו. למרות כל הסכנות, סיפקת להם בשעה אחת-עשרה בלילה מצרכי מזון. בזכות מעשיך, גם מול ה-U.Z. הצליחו מרביתם להינצל." (נספח א קטע 8).

וכפי שכתב אהרן גרינהוט בספרו "תקופת הקטסטרופה של יהדות סלובקיה": "באותה עת התחיל יונס אקשטיין בעבודה חדשה. תפקידו היה להבריח מוצרי מזון אל הבונקר שהכנתי. יחד עם יוסוביץ היה עליו להעביר מדי יום ביומו 300 כיכרות לחם אל הבונקר. לבסוף, יונס ואשתו ואלי הכינו במרתף ביתם בונקר גדול שהיה מצויד בדלת צונחת, שבו שהו בתקופת הגירושים שלושים עד ארבעים אנשים. לעתים קרובות היה אקשטיין נאלץ לכלכל אנשים אלו באמצעיו-הוא כי לנוכח הנסיבות, אי אפשר היה להגיע אל הבונקר מבלי להסתכן." (נספח א, קטע 16, ראה גם דברים של סנדו אקשטיין, קטע 14).

כשסירי האס-אס באזור התרבו החליטו היהודים המוסתרים להתפזר, לא לפני שהשיגו מסמכים – מקצתם מקוריים ומקצתם מזויפים – שאפשרו להם לעבור בבטחה למקום מסתור בטוח יותר.

יונה הסתיר קבוצה נוספת של 50-60 יהודים בבונקר שחפר מתחת למרתף ביתו וסיפק את כל צורכיהם. לא פעם הגיעו חיילי אס-אס למתחם הדירה והיהודים – שעלו בינתיים מהבונקר לדירה – נאלצו לברוח חיש מהר בחזרה לבונקר. על מקרה מצמרר אחד ב-1946 כתבה בת דודתו של יונה, מדי אקשטיין, שהייתה עם המוסתרים: "ברגע זה כבר שמעתי אותם דופקים בשער וצועקים 'לפתוח!' יונס קפץ מהמיטה בלי ללבוש את מכנסיו ואמר, 'מהר! אל המרתף!' מיהרנו בשקט אל המרתף, הגרמנים צרחו בכעס שוב ושוב, 'לפתוח!' רק הגענו אל דלת החנות, כבר פרצו הגרמנים את השער ונכנסו אל הדירה. הם ראו את המיטה החמה עם המכנסיים ואת הברווז והיה להם ברור שקודם לכן שהו כאן אנשים. רק הגברת שטאלר הנכה נשארה במיטה, ואותה לא יכלו לקחת אִתם. הם שאלו אותה היכן נמצאים הדיירים והיא אמרה להם שאינה יודעת. ירדנו למרתף אשר כבר החביא והציל רבים כל כך וזאת בזכות יונס. במרתף שהו כבר הרב איינהורן, שמעון שטרן, פליישמן ורבים אחרים. הרעש נמשך, דפיקות, צעקות, איומים, בכי של ילדים ומכוניות הנוסעות אנה ואנה. פתאום נשמעו שוב דפיקות ברחוב היהודים 'החוצה!' מישהו ירד למטה ופתח, שמענו כיסאות נופלים, צעקות ובכי. חשבנו שלבנו מתפוצץ. הבטתי ביונס שהתאפק קשות לא לעלות ולהציל את האם היקרה. הכול התרחש בתוך שניות. חשבנו שהלילה לא ייגמר לעולם ואז שמענו אותם נוסעים ומסתלקים. פתאום הושלך הס – שקט מפחיד. עד סוף ימיי לא אשכח לילה זה. בבוקר הלכנו לחנות ודרך הרווחים שבתריסים ראינו עד כמה הוא ריק. בפעם הראשונה הבנתי את פירוש הביטוי 'דממת מוות'. אין קול ואין רחש. יונס עלה למעלה, אני עליתי אחריה והאכלתי את גברת שטאלר אשר אמרה לי, 'העלמה מדי, את הרי אדוקה מאוד, אנא התפללי למעני שאמות. את עוד צעירה כל כך, את תשרדי בכל זה.'"

על הסתרת יהודים כתב משה שיינפלד: "נוסף על כך, כרו בביתם בונקר סודי שבו יכלו להסתתר עד שישים איש ור' יונס הטמין שם את הפליטים שהגיעו לעיר והמתינו להשלמת הנפקת אישורי שהייה מזויפים בעבורם. רק לאחר מכן יכלו להסתובב ולגור במקום נאות. הם זכו להינצל מן המלחמה ולראות דורות ישרים מבורכים."

ד. סיוע ליהודים שברחו מפולין – ביתו של יונה אקשטיין שימש גם מוקד סיוע לפליטים פולנים רבים, שהשתמשו בו

כמען למשלוח מכתבים בעבורם, כפי שכתבה ריטה נוסבאום: "גרתי בביתך בפרסבורג אחרי שברחתי מפולין. אינני יכולה לשכוח איך הכנסת אותנו לביתך בחום וקבלת אורחים. בימים האיומים האלה, מילה כנה אחת יכולה הייתה להחיות בן אדם וזה מה שנתת לנו באותם ימים. רק בודדים היו ידידותיים כלפינו הפליטים באותו זמן." (נספח א קטע 2) ובמכתב של איגנץ וייסמן: "זכור לי היטב, כאשר בקיץ 1943 הגיעו הפליטים הראשונים מאושוויץ לפרסבורג, אתה היית היחיד שהכניס אותם לביתו וסיפק להם מחבוא כדי להצילם." (נספח א, קטע 8).

4. מעצרו של יונה

ביוני 1943 נעצר יונה בביתו על ידי חיילי אס-אס גרמנים וה"הלינקובה גארדה" שדרשו ממנו להוביל אותם לארבעה יהודים מפולניה שהוסתרו בברטיסלבה. החיילים הראו ליונה תמונה של ארבעת היהודים, וכשהכחיש שהוא מכיר אותם הוא הוכה ועונה בתחנת המשטרה למשך ימים. יונה עמד בעינויים ולא גילה את סוד זהותם ומקום מחבואם של היהודים. בהמשך הופעל עליו לחץ נוסף, ומיכל אשתו נעצרה והוחזקה כבת ערובה כאשר יונה יצא עם שוטרים לחפש לכאורה אחר היהודים. בזמן מעצרה היא עברה מסכת התעללויות, מכות ואלימות, והופרדה מבתה בת השנה שנשארה בהשגחת הסבתא מרים אקשטיין. גם מיכל עמדה בעינויים ורוחה לא נשברה. סופו של דבר: כל ארבעת היהודים שהוסתרו שרדו מהשואה ויונה אף שידך בן אחד מהם לבת דודתו.

ביום שבת אחד באוקטובר 1943 הגיעו חיילי הגסטאפו לביתו של יונה. היהודים הדתיים שבבונקר סירבו לכבות את נרות השבת שדלקו ואשר עשויים היו לגלות את מקום הימצאם. או-אז החליט יונה שמסוכן מדי להמשיך להסתיר יהודים מתחת לביתו והגיע למסקנה שצריך לפרק את הבונקר ולפזר את היהודים המוסתרים. הזוג יונה ומיכל עזבו את הבית בברטיסלבה עם בתם טובה בת השנה וקרובת המשפחה אסתר ויינברג, ומצאו מסתור אצל משפחת פייאנקו (Pajanko) הקתולית בעיירה לאמץ' (Lamec). מר פייאנקו – שמתואר על ידי יונה כאדם בעל ערכים וידיד גדול של היהודים² – היה עובד רכבת ואשתו הייתה עקרת בית ולהם בת בוגרת בשם מניה (Manya). כאשר התינוקת טובה הייתה מרעישה כדרכם של תינוקות, הייתה מניה נוסעת ברכבת עם התינוקת במשך חודשים לאורכה ולרוחבה של מדינת סלובקיה. זאת עשתה בנקל משום שאביה היה עובד הרכבת. לבסוף היא הגניבה את התינוקת טובה לעיירה סמוכה, וכאשר חזרה עם הילדה ללאמץ' היא סיפרה לשכנים שטובה היא בתה שנולדה מחוץ לנישואין.

באוקטובר 1943 בורחת משפחת אקשטיין מברטיסלבה ומסתתרת אצל משפחת פייאנקו הקתולית בעיירה לאמץ'

מר פייאנקו נפדה מעונש מוות בעוון עריקות במלחמת העולם הראשונה בסיוע של רב מקומי (נספח א, קטע 4)

5. המאסר והשחרור מטרזינשטט

ב-1944 התפשטה שמועה בקרב היהודים שאפשר לחזור לברטיסלבה בבטחה. יונה ומיכל עזבו את לאמץ' וחזרו לביתם, וטובה נשארה אצל משפחת פייאנקו. אלא שמהר מאוד התברר שהשמועה הייתה לא נכונה והופצה כמלכודת, ויונה ומיכל נתפסו ונשלחו למחנה טרזינשטט. יהודים רבים אחרים שיצאו מהמסתור נתפסו אף הם ונשלחו לאושוויץ. יונה ומיכל עברו את שארית המלחמה בטרזינשטט ושחררו בחודש מאי 1945. כאשר הגיעו לאסוף את טובה ממשפחה פייאנקו היא סירבה לעזוב אתם והצהירה שאינה רוצה קשר ליהודים. יונה ומיכל שמרו על קשר עם משפחת פייאנקו אחרי המלחמה ואף ביקרו אצלם בלאמץ'.

6. לאחר המלחמה – סיוע לפליטים

בברטיסלבה הופתעו יונה ומיכל למצוא את ביתם עומד עדיין על תלו ופתחו אותו לכל ניצול שואה שלא היה לו לאן ללכת. אנשים ישנו בכל מקום פנוי, גם על השולחנות והכיסאות. יונה סיפק לכולם מזון בוקר וצהריים. בשנת 1947 נולד לזוג בנם בנימין זאב (ויליאם). יונה פעל לעליית יהודים לארץ, אלא שפעילות זו הייתה לצנינים בעיני המשטר הקומוניסטי שעלה לשלטון לאחר המלחמה. בשנת 1948 התכוון יונה להעלות את משפחתו לארץ עוד לפני הקמת מדינת ישראל, אך קודם שהתכנית יצאה אל הפועל הוגנבה לו ידיעה שהרשויות עומדות לעצור אותו. הוא עזב את הבית בשש בבוקר ושם את פעמיו לפראג. שלוש שעות לאחר מכן כבר הגיעו חיילים רוסים לביתו לעצור אותו וכאשר לא מצאוהו, הם הבטיחו לחזור. בינתיים גם מיכל אשתו ברחה עם שני ילדיהם לפראג. בדרכם לישראל הם נחסמו עקב מלחמת העצמאות והחליטו להגר לאוסטרליה, שם התפרנסו מחנות לממכר עופות. בעקבות זאת הקשר עם משפחת פייאנקו נותק, שכן הממשל הקומוניסטי התנגד לקשרים בין האוכלוסייה לעולם המערבי. ואולם לאחר מהפכת "אביב של פראג" ב-1968 היגרה משפחת פייאנקו לאוסטרליה, שם זכו לקבלת פנים חמה ממשפחת אקשטיין.

יונה סייע לניצולים רבים מסלובקיה להגר לאוסטרליה וביתו היה מקום מפגש למהגרים יהודים רבים מסלובקיה שזכו לסיועו. לאחר לימודי הוראה באוסטרליה עלתה בתם טובה לארץ בשנת 1964 והקימה משפחה. עקב הקשיים הרבים שעמד בהם במהלך השואה התרופפה בריאותו של יונה אקשטיין. הוא חלה בסוכרת ובמחלת לב ואושפז בבית חולים. בשנת 1965 נאלצו לכרות את רגלו.

משפחת אקשטיין לאחר המלחמה

7. ביקור הניצחון בארץ וסוף דרכו של יונה אקשטיין

בשנת 1965 ביקר יונה אקשטיין בישראל ונפגש עם כ-300 מהניצולים ובני משפחותיהם במפגש מרגש

טובה טיטלבוים ובעלה יוסף טיטלבוים.
מימינם ומעליהם - בתם רחל ובעלה גיל בוכביץ וילדיהם יפית, יונית, מנחם ושירה.
לשמאלם - בנם וכלתם ניצה ובני טיטלבוים וילדיהם מתן, אבישי, תהל, עדן ומיכל

למרות נכותו הפיזית ביקר יונה אקשטיין בארץ בחודש דצמבר 1965. ביקורו הכה גלים בקרב יוצאי סלובקיה, והוא התקבל באהבה ואהדה על ידי מאות אנשים שהציל בברטיסלבה שעלו בינתיים לארץ ובני משפחותיהם. הביקור יצר שטף מכתבי תודה והערצה דוגמת מכתבה של רות גיליס: "יונס, בשם כל הפליטים האומללים בימים ההם, על הקרבתך ואהבתך ללא דעות קדומות. אני מאחלת לך עוד שנים רבות של בריאות והנאה מילדיך ונכדיך. קבל נא משתינו, האחיות רות וריטה לבית שמידט, את תודתנו והוקרתנו העמוקות. אציין עוד שיונס אקשטיין היה גם השדכן שלנו." (נספח א, קטע 5). המפגשים בישראל הסבו לו נחת רבה ואף סוקרו בתקשורת (כתבה באוי קלט – נספח א, קטע 10). במהלך הביקור אורגנה קבלת פנים לכבודו, ובה השתתפו שלוש מאות ניצולים ובני משפחותיהם וכן הרב הראשי של ברטיסלבה, שמחה בונים סופר, משושלת החתם סופר. במהלך הביקור סיפר יונה על כוונתו לחזור לאוסטרליה כדי לחסל את עסקיו ולחיות את שארית חייו במדינת ישראל. מחלת הסוכרת שממנה סבל החמירה, והרופאים נאלצו לכתות גם את רגלו השנייה. אפילו באותם ימים קשים הוא קיבל את גורלו בהכנעה ואמר לסובבים אותו, "אלה שנים של מתנה."

לימים כתב יונה: "אני גאה בכך שה' נתן לי ולאשתי את הכוח להתגבר. אני מאמין שבגלל זה אני, אשתי וילדתי שרדנו. עשיתי את זה מפני שזו הייתה חובתי."

יונה נפטר באוסטרליה בשנת 1971, והוא בן 69. הוא הובא למנוחת עולמים בהר המנוחות בירושלים. מיכל אשתו נפטרה באוסטרליה בשנת 2010 והובאה למנוחות בירושלים.

ליקט ורשם: אלן שניידר

מנהל, המרכז העולמי של בני ברית – ירושלים